บทวิจารณ์หนังสือ

ตอบเรื่อง พ.ร.บ. คณะสงฆ์

Answer to the Quest of the Thai Sangha Administrative Act B.E. 2505

ชื่อหนังสือ : ตอบเรื่อง พ.ร.บ. คณะสงฆ์
ผู้เขียน : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
สำนักพิมพ์ : ผลิธัมม์
ปีที่พิมพ์ : 2561
จำนวนหน้า : 39 หน้า
ผู้วิจารณ์ : ดร. นวลวรรณ พูลวสุพลฉัตร

บทนำ

จากกระแสที่เป็นข่าวทางสื่อมวลชน ทั้งทางหนังสือพิมพ์และทางโทรทัศน์เกี่ยวกับพระสงฆ์บางรูป ประพฤตินอกรีตนอกรอยขัดต่อพระธรรมวินัย ตลอดจนการเข้าไปร่วมขบวนการทางการเมือง ในขณะเดียวกันก็มีประเด็นที่หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่เข้าไปจัดการกับพระสงฆ์ที่ตนเห็นว่าละเมิดกฎหมายบ้านเมือง ทำให้มีการเคลื่อนไหวจากหน่วยงานและบุคคลในวงการต่างๆ เรียกร้องให้มีการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งก็เล็งไปที่การแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535, 2547, 2560 และ 2561 เพื่อการควบคุมอาจาระของพระสงฆ์ และการแทรกแซงโดยอำนาจของรัฐ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการลงนิคคหกรรมว่าขัดกับหลักพระธรรมวินัย และมีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เรียกร้องให้กลับไปปรับปรุง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นระบบสังฆสภา ตามแบบอย่างของรัฐสภามาใช้ใหม่แทน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ซึ่งเป็นแบบมหาเถรสมาคม เป็นระบบรวมอำนาจและใช้อำนาจปกครองแบบเบ็ดเสร็จจากส่วนกลางโดยตรง

ในช่วงดังกล่าว สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และคณะ ได้ขอโอกาสเข้าไปกราบเรียนถามความเห็นจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ณ ที่พักสงฆ์ในชนบท เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2560 ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่เห็นด้วยกับ พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับ เพราะมีหลักการเลื่อนลอย ประเด็นไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการปกครอง ว่าปกครองใคร เพื่ออะไร และหวังผลอะไร เพียงแต่

ลอกเลียนแบบของการปกครองของประเทศเท่านั้นหรือ ซึ่งเบี่ยงเบนไปจากการปกครองตามพุทธประสงค์อย่างสิ้นเชิง เพราะฉะนั้นประเด็นที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจคือ การปกครองคณะสงฆ์ตามคำตอบของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีลักษณะและรูปแบบอย่างไร

เนื้อหา

เนื่องจากเป็นหนังสือในรูปแบบ คำถาม–คำตอบ และอรรถาธิบาย ของเจ้าพระคุณสมเด็จ พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แม้กระนั้น ก็โดยยึดหลักพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นที่ตั้ง จึงมีเหตุผลที่น่าฟังและน่าคิดเป็นอย่างยิ่ง ทัศนมติของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีประเด็นสำคัญสรุปได้ ดังนี้

ในสมัยพุทธกาล คำว่าการปกครองมิได้ใช้ในความหมายเช่นปัจจุบัน แต่หมายถึงการสอดส่องดูแลอาจาระของผู้เข้ามาบวช หัวใจสำคัญมุ่งไปที่พระอุปัชฌาย์ ซึ่งเป็นผู้รับรองและนำผู้มุ่งอุปสมบทเข้ามาในที่ประชุมสงฆ์ โดยผ่านอุปสมบทวิธีที่สงฆ์ปัญจวรรคขึ้นไปรับรอง ผู้บวชใหม่เรียกว่า สัทธิวิหาริก หรือผู้อยู่ร่วมกับพระอุปัชฌาย์อย่างน้อย 5 พรรษา ในระหว่างนี้พระอุปัชฌาย์ต้องกำกับดูแลอาจาระคือความประพฤติตามหลักพระวินัย และในขณะเดียวกันก็ต้องให้การฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก เรียกว่า สัทธิวิหาริกวัตร[1] และสัทธิวิหาริกก็ต้องปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ เรียกว่าอุปัชฌายวัตร[2] หากพระอุปัชฌาย์หลีกไปไม่ดูแลสัทธิวิหาริกหรือมรณภาพลง ภิกษุผู้บวชไม่ครบ 5 พรรษา ก็ต้องถือนิสสัยจากอาจารย์รูปอื่น ซึ่งมีคุณสมบัติแทนพระอุปัชฌาย์ได้ เรียกว่านิสสยาจารย์ ซึ่งก็ต้องปฏิบัติต่อศิษย์ที่เรียกว่า อันเตวาสิก ทั้งสองต่างก็มีหน้าที่ปฏิบัติต่อกัน ฝ่ายอาจารย์ปฏิบัติต่อศิษย์ เรียก อันเตวาสิกวัตร[3] ฝ่ายศิษย์ปฏิบัติต่ออาจารย์ เรียก อาจริยวัตร[4]

การที่พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ปฏิบัติต่อศิษย์ หรือศิษย์ปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์อาจารย์ ถือเป็น “การปกครองอย่างแท้จริง” กล่าวคือการปกครองเป็นส่วนประกอบของการศึกษา อีกนัยหนึ่ง การปกครองเป็นการจัดสรรโอกาสให้แก่การศึกษา การศึกษาจึงเป็นเป้าประสงค์ของการปกครอง[5]

---

[1] วิ.ม. (ไทย) 4/67/88–92.

[2] วิ.ม. (ไทย) 4/66/82–87.

[3] วิ.ม. (ไทย) 4/79/112–116.

[4] วิ.ม. (ไทย) 4/78/107–112.

[5] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ตอบเรื่อง พ.ร.บ. คณะสงฆ์**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์, 2561), หน้า 4–6.

และการศึกษาเป็นการพัฒนาคน ดังพระพุทธพจน์ว่า “ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ” ผู้ฝึกอบรมตน [ตามหลักไตรสิกขา] เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์[6]

ในสมัยพุทธกาล การปกครองคณะสงฆ์จึงเป็นการปฏิบัติระหว่างอุปัชฌาย์อาจารย์กับศิษย์ พระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะพระสังฆบิดร ไม่ได้ทรงจัดการปกครองสงฆ์ในรูปแบบรวมหรือกระจายอำนาจแบบรัฐ แต่อุปัชฌาย์อาจารย์ผู้เป็นคณาจารย์ต่างปกครองศิษย์ของตนๆ โดยให้การศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา จนกว่าจะปกครองตัวเองได้โดยถือว่ามีพรรษา 5 ขึ้นไป อนึ่ง ในสมัยพุทธกาลและสมัยหลังต่อๆ มา ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์จะทรงอุปถัมภ์บำรุงและให้การคุ้มครองพระพุทธศาสนา ดังพระราชปณิธานในรัชกาลที่ 1 ในนิราศรบท่าดินแดงว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี”[7] โดยสรุปคือ การปกครองตามพุทธประสงค์ถือเป็นแบบใช้พระคุณ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาตามหลักไตรสิกขา แต่การปกครองตามรูปแบบของ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นฉบับใดๆ นับแต่ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484, พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2535, พ.ศ. 2560 และสุดท้ายฉบับ พ.ศ. 2561 ล้วนเป็นการปกครองแบบใช้พระเดชหรือแบบใช้อำนาจ ตามรูปแบบของการปกครองของประเทศ มิใช่เพื่อส่งเสริมการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเลย

บทวิจารณ์

หนังสือ ตอบเรื่อง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แม้จะเป็นเพียง คำถาม–คำตอบ และถอดแถบเสียงออกมาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม หนังสือหนาเพียง 39 หน้า แต่ให้ข้อคิดสะกิดเตือนให้ทุกฝ่ายที่หวังความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาได้กลับไปคิดทบทวน และปรับท่าทีต่อการปกครองคณะสงฆ์กันเสียใหม่ อย่างไรก็ดีหากจะพิจารณาถึงโครงสร้างของระบบคณะสงฆ์ไทยแต่อดีตถึงปัจจุบัน จะมี 3 องค์ประกอบคือ

1. เรื่องสมณศักดิ์ ซึ่งมีมาแต่สมัยกรุงสุโขทัย ดังปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหงตอนหนึ่งว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา”[8] ถึงจะมีสมณศักดิ์แต่ก็เพื่อเป็นการยกย่องพระสงฆ์ผู้มีศีลาจารวัตร แม้จะมีสังฆราชปู่ครู ก็เป็นเพียงธรรมเนียมปฏิบัติเช่น

---

[6] ขุ.ธ. (ไทย) 25/320–326/133.

[7] พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, **นิราศรบท่าดินแดง,** (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2528), หน้า 4.

[8] กรมศิลปากร, **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย**, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2515), หน้า 9.

ครั้งพุทธกาล ที่ทรงยกย่องพุทธบริษัทบางท่านเป็นเอตทัคคะ ไม่ได้ให้อำนาจในการปกครองสงฆ์โดยพระเดช ยังเป็นแบบพระคุณอยู่

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์เริ่มเป็นรูปแบบการปกครองบ้านเมืองมากขึ้น โดยกำหนดพระสงฆ์เป็น 3 ฝ่าย คือฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ คามวาสีฝ่ายขวาปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ และอรัญญวาสี ปกครองทั้งฝ่ายหัวเมืองและในกรุง[9] ตามแบบอย่างสมุหกลาโหมและสมุหนายกของฝ่ายบ้านเมือง แม้กระนั้น ก็ยังเป็นแบบใช้พระคุณ ไม่ใช่แบบใช้อำนาจปกครอง พระมหากษัตริย์ทรงคุ้มครองและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในสมัยอยุธยามีการตั้งสมณศักดิ์เป็นรูปแบบช่วงชั้นมากขึ้น แต่ประเด็นยังอยู่ที่การศึกษาพระสัทธรรม ทั้งเรื่องปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ พระสงฆ์ผู้ได้รับการยกย่องจึงเป็นผู้ทรงคุณในด้านเหล่านี้

2. ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์

รัฐเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงตรากฎพระสงฆ์ 10 ข้อ[10] เริ่มแต่ พ.ศ. 2325 เพื่อคุ้มครองคณะสงฆ์ โดยมุ่งกำจัดอลัชชี และให้พระเถรานุเถระได้ควบคุมดูแลเอาใจใส่ผู้ที่อยู่ในปกครองของตน มีการกำหนดโทษ ถือเป็นการใช้อำนาจทางการปกครองตามแบบบ้านเมือง ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ก็ถือแบบอย่างสมัยอยุธยาและธนบุรี

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตรา พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445)[11] เป็นรูปแบบมหาเถรสมาคม โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประธานบัญชาการ เป็นการปกครองในรูปแบบ “ใช้อำนาจ” โดยสมบูรณ์

พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 แม้จะแก้ไขเป็นแบบสังฆสภา เลียนแบบรัฐสภา แต่โครงสร้างก็เป็นแบบการใช้อำนาจปกครอง ครั้นต่อมา พ.ศ. 2505 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติ ได้ตรา พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยกลับไปเป็นรูปแบบมหาเถรสมาคม และต่อมามีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกหลายฉบับ คือ พ.ศ. 2535, พ.ศ. 2547, พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2561 ก็ยังคงรูปแบบการใช้อำนาจอย่างกฎหมายบ้านเมือง ไม่ใช่ในลักษณะเป็นองค์ประกอบของการศึกษาคณะสงฆ์เลย กล่าวคือแบบพระเดช ไม่ใช่แบบพระคุณ

---

[9] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทยฉบับปรับปรุง**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), หน้า 80–82.

[10] กรมศิลปากร, **เรื่องกฎหมายตราสามดวง**, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2521), หน้า 544–565.

[11] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทยฉบับปรับปรุง**, พิมพ์ครั้งที่ 4, หน้า 126–132.

3. การศึกษาของคณะสงฆ์

การจัดการศึกษาของสงฆ์จึงเป็นส่วนต่างหากจากการปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเป็นส่วนประกอบของการปกครอง 1 ใน 6 ส่วน กล่าวคือการปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ แต่ก็ไม่ใช่จุดเน้นเหมือนด้านการปกครอง กล่าวได้ว่าการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันจึงไม่ใช่ส่วนปกครองของการศึกษาอีกต่อไป และคงยากที่จะฟื้นให้กลับมาในรูปแบบของพระพุทธประสงค์ได้อีกแล้ว

บทสรุป

การปกครองคณะสงฆ์ตามพุทธประสงค์คือหน้าที่อุปัชฌายาจารย์พึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริกและอันเตวาสิก โดยสอดส่องดูแลเรื่องอาจาระ ให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ในขณะเดียวกันก็ให้การศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักการพัฒนาตนให้สูงส่ง เป็นเป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพของคน เป็นการใช้พระคุณ แต่การปกครองในปัจจุบันถือแบบอย่างของทางโลก คือรัฐกับประชาชน ใช้กฎหมายบังคับ เป็นการใช้อำนาจแบบพระเดช และไม่เอื้อประโยชน์แก่การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลเลย ดังที่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวย้ำว่า ไม่ว่า พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับไหน ก็ไม่ตอบสนองการปกครองตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้า เพราะไม่ถือเรื่องการศึกษาเป็นเป้าประสงค์ แต่มาเน้นไปที่ภาระการใช้อำนาจควบคุมคนให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย โดยมิได้นึกถึงพระธรรมวินัยอย่างเป็นด้านหลัก ซึ่งจะเห็นตัวอย่างได้จากบทลงโทษคือนิคหกรรม ตลอดจนการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการโดยการใช้อำนาจมากกว่าการแก้ไขตามหลักการพระวินัย

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

กรมศิลปากร. **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2515.

_____. **เรื่องกฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2521.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. **นิราศรบท่าดินแดง.** กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2528.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทยฉบับปรับปรุง**, พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ตอบเรื่อง พ.ร.บ. คณะสงฆ์**, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2561.